

П а ў л ю к Т р у с

KAMUNIKAT.org

Паўлюка Труса я назнаў тады, калі ў яго за плячымі – літаратурным багажом – было ўсяго два-тры вершыкі, выдрукаваныя ў «Радавай Руні», і нейкае апавяданьне, здаецца, з жыцьця Захоўнай Беларусі, якім Паўлюк Трус найболыш ганарыўся.

Ён і тады быў такім самым моцным, здаровым, каржакаватым сялянскім хлапцом, якім усе яго ведалі аж да гэтай перадчаснай съмерці. Толькі тады гэтую ягоную «сялянскасць» яшчэ больш адціняла вонратка – парыжэлы, хатніга сукна, па-вясковаму скроены «фрэнч», такія-ж «галіфэ» і юхтовыя боты. Такім заўсёды можна было сустрэць на слаўным тэхнікумскім калідоры, стрэць у вадні з тых постапец, у якіх быў найболыш знаёмы Паўлюк усім, хто толькі ведаў яго ў прыватным жыцьці – вясёлым або злосным... То засьмінецца, зарагоча так, як умей съміяцца, рагатаць адзін Трус, часта нават без відавочнай прычыны... А то зазлее так чаго-небудзь і на кожнае тваё слова гатоў адказаць вядомым, так камічным ў сваёй сур'ёзнасці – «От як дам зараз»... Адказаць, каб праз хвіліну ізноў зарагатаць здаровым сялянскім съмехам жыцьця й маладосьці...

А жыцьцё й маладосьць, здавалася, буяла тады ўсюды, разылівалася бурнымі хвалямі. Сам Паўлюк у ваднім зь першых сваіх вершаў так ахарактарызаваў гэты час:

*Упусьціла старое паводзьдзе,
Калі вір маладога нахлынуў.*

«Вір маладога», узвіхраны Вялікім Кастрывчнікам, запраўды заліваў тады ўсё чыста... Заліў-затапіў ён нарэшце й закінутыя нейк пад той час гоні беларускай літаратуры. Пачалося тое абнаўленыне, амалажэньне яе, якое правяло рэзкую мяжу між «нашаніўскім адраджэннем» і «насьлякастычніцкай сучаснасцю». Пачаўся той, запраўды, бурны рух, які адны называлі «бурным росквітам маладнякізму, другія – «беларускім Sturm und Drang'ам», а трэція – на свой густ – «бурапенай»...

Белшэдтэхнікум, дзе вучыўся тады Паўлюк, адчуваў на сабе поўную адказнасць ролі навучальнае ўстановы, якая падрыхтоўвае першыя кадры маладых будаўнікоў новага. І ён не забываўся на літаратурную дзялянку будаўніцтва. Падобна да таго, як німецкія ўніверсітэты пары буйнага росквіту бюргерскае Німеччыны выхавалі ёй цэлы шэраг «бурных геніяў», як расейскія навучальныя ўстановы часу найвышэйшага ўздыму «старога парадку» дваранства багата папаўнялі шэрагі «пушкінскіх плеяд», і наш тэхнікум пачаў вылучаць

зь сябе новых, пралетарскіх у будучым, паэтаў і пісьменнікаў. Тады якраз началі прарабаваць свае сілы на літаратурнай ніве студэнты тэхнікуму, пасълешныя ўзвышаўцы й белапаўцы – Пятро Глебка, Максім Лужанін, Сяргей Дарожны, Паўлюк Трус, Казлоўскі, Бандарына, Вішнеўская і іншыя.

Перад тады быў, безумоўна, за Паўлюком Трусом.

Посыпехі й рост яго запраўды зьдзіўлялі ўсіх. Нават тыя асобы, якія сачылі больш знадворныя факты, чымся нутраное жыццё маладое літаратуры, – і то дзівавалі, як гэта за такі кароткі час Паўлюк пасынеў выпусьціць асобы зборнічак вершаў і нават заслужыць на зымяшчэнне ў таўстых «Выпісах» Ул. Дзяржынскага, tymчасам як ягоныя паэтычныя аднагодкі маглі аб гэтым толькі летуцець...

Усе прарочылі Паўлюку шырокія далягляды й сладкую будучыню...

Крытыка адгукнулася аб ім жывіа й больш чым прыхільна. З асаблівым захапленнем пісаў пра першыя Паўлюковыя спробы Адам Бабарэка. «Паўлюк Трус – гэта крыніца зь беларускіх нетраў, гэта буйны венер ад маладога жыцця... П.Трус абяцае вельмі многа».

Нават З.Жылуновіч, які ніколі не мог быць заўважаны ў васаблівай прыхільнасці да маладых талентаў, а ў той час нават залічаўся маладнякоўцамі ледзь не ў катэгорыю варожых «старых зуброў», – і той ня мог абысьці Паўлюковых дэбютуў моўкі, выдрукаваўшы ў «Полымі» нават адмысловы артыкул «Купчастыя руні». Праўда, сваю ўвагу Жылуновіч аддаў не аднаму Паўлюку Трусу, а падзяліў між ім і Моркаўкаю – супастава, якая здавалася даволі дзіўнаю... Праўда і тое, што хоць Трус і тады стаяў непамерна вышэй за Моркаўку, па долю апошняга выпала значна больш і сымпатіі і нават месца ў артыкуле... Так, выходзіла, што Моркаўка «літаральна прагучала перуном вялікай сілы», tymчасам як Трусава пазілі – усяго «лера»... Моркаўка «займае пытанье больш шырокага памеру, пранікаючы ў съветавыя глыбіні і адначасна ўдаряючы ў бок сацыяльна-грамадзкага іх напластаваньня», «ён канкрэтнай наманаў рэчы ў сваёй галізіне», «абураны дарэшты жыццярадацься(?)», ён бачыць ўсё перад сабою ў ружовых мулях», а ў Паўлюка Труса, хоць і ёсьць «ніксунны сум» ды нейкі «водар, які прыдае элексыр жыцця», але ягоныя «вобразы губляюць тонкія аліценіні й гармоннія(?) пералівы ў сваіх фарбах. Гублянецца пікантнасць ліричносці паэты, прызначанай для ўлову натуральных вобразаў»... Справа даходзіць да таго, што бярэцца пад падазрэнне, як «паланее агнём душа» Трусавага «камсамольца Якіма»: «Калі згадзіцца, што ў паланее, то агнём негаражым» – і тут-жа, у зносцы,

бацькаўская перасыярога: «Трэба адзначыць вялікі ўхіл Паўлюка Труса ў бок любоўных тэм. Гэта – нездаровае зъявішча. Мы-б раілі даць больш увагі тэмам аб праламленыні ў вёсцы Кастрычнікавай рэвалюцыі і яе вынікаў»... Нарэшце – гіблая справа! – «не выйграе» Паўлюк Трус і ў тым, што ўжывае больш асанансаў, чым Моркаўка...

Памятаю, як съмяшыў гэты артыкул тады Паўлюка...
Наагул, цікавы быў час!

* * *

*

У вабстаноўцы гэтага часу выйшаў у съвет і першы Паўлюкоў зборнічак – «Вершы». Назоў – просты, няхітры, такая-ж простая й няхітрай пабудова зборнічка. Ён праста разъвёртаны на тры разьдзелы, паводле трох усім вядомых тэмаў – рэвалюцыя (у зборніку называецца «Кастрычнік»), дзяўчына («Першае каханыне») і прырода («Хараство прыроды»).

Першы разьдзел, ахвярованы Кастрычніку, у сваіх вершах добра захоўвае й перадае подых таго «маладняцкага» часу. Гэта-ж тут, у першым вершы, адзначаў Паўлюк той надых маладога, новага:

*Уцусьціла старое паводзьдзе,
Калі вір маладога нахлынуў.*

Гэта тут ён вызначыў канчаткова й сваё дачыненіне да гэтага «віру маладога»:

*О бурліва-кіпучыя хвалі!..
Вам на страшны пажар, павальніцы;
У прыгожа-люстрае далі
Разам з вамі і мне не стыніца.*

*Адпіхнуўшы ад берагу човен
І махаючы прысам кляновым,
Я плыву – і надзеяю повен,
Што спаткаю сусьвет вольна-новы!*

Праўда, Паўлюк Трус не расказаў нам у сваёй паэзіі, ці мо’ не пасыпей расказаць, пра гэтае спатканье з сусьветам вольна-

новым... Ды й наагул, толькі раз ён паспрабаваў быў хоць крышку тэматычна выйсьці ў гэты сусьвет, выйсьці, так сказаць, «на камсамольскай лініі»:

*Але справа магутнага КІМ'а
Не памрэ, будзе вечна квітнечь!*

(Да КІМ'а-ж так добра рыфмаваў *камсамолец Якім*) – і то зараз-же пасыпшы ўцячы на *Беларусі імшары...*

*Будуць помніць Якіма аколіцы,
Беларусі кудравы імшар.*

Фактычна-ж увесь *сусьвет вольна-новы* для Паўлюка ўжо тады абмежаваўся *вольна-новай* Беларусью. Яшчэ ў тым самым першым вершы, у самых першых ягоных радкох, мы бачым, як Паўлюк не знаходзіць іншага вобраза, каб выразіць той *вір маладога*, той надыход Кастрычніка, як бязъмежны разыліў беларускага Нёмана. Нават больш таго, ён съведама адмаўляе, адкідае ўсе іншыя вобразы, вобразы «сусьветнага маштабу»:

*To ня гул завірухі мяцежнай
І ня рокаты ўпартага мора, –
Гэта Нёман разыліўся бязъмежна
На грудзёх Беларусі прасторнай.*

Тое-ж самае бачым і ў дзівюх юнацкіх паэмках Паўлюка: «Юны змаганец» і «Астрожнік», якія прытуліліся ў тым-же «рэвалюцыйным» раздзеле і якія Адам Бабарэка назваў быў у сваёй рэцэнзіі «маладой энічнасцю». Запрауды-ж энічнасць тут даволі прымітыўная, наўная. Сытуацыі шаблённыя, зацёртыя ўжо пават ў тагачаснай рэвалюцыйнай паэзіі. Псыхалагічнай матывацыі дый наагул матывацыі бадай ніякай. Надзвычай наўнае і алегарычнае надзіўленыне, даўзене героям у канцы паэмкі «Юны змаганец»:

*Сёньня ён ды нястрымана-вольны
Піянер і паўстанец у вёсцы,
Дзе нядаўна ў часы падняволлья
Гадаваўся ў пакутах і рос.*

*Яго брат, што старое разбурыў, –
Камсамол з пралетарскаю верай!..*

*Яму матка – ўзгадавана бурай
Камсамолія БССР.*

Выручае гэтыя паэмкі хутчай тая гарачая «маладая лірычнасць», якою абвейны ўсе творы першага зборнічка. А ў гэтай лірычнасці ізноў выплывае тая выключная ўвага да Беларусі, якую мы кагадзе адзначылі. Паўлюка найбольш цікавіць і не пакоіць, як Беларусь убітоўвала раны, Беларусь спавівалі пажары, як на раз Беларусі абшары чырванелі крылавай расой і – як расцьцвітаў Беларусі разлог. Гэтым-жа заклапочаны і ягоны камсамолец Якім.

*Не сумуйце-ж, лясы Беларусі,
Што мяне аплюбое расстрэл!..*

І пават месца магутнага КІМ'а заступае ўзгадаваная бурай Камсамолія БССР.

Так ужо ў «рэвалюцыйнай», «Кастрычнікавай», тэматыцы першага разыдзела выразна выступае гэтая характэрная рыса ўсіх Паўлюкае паэзіі – Беларусь як «нацыянальны маштаб» у ёй, як яе найбольш улюблёная тэма і аб'ект.

Другі разыдзел – «Пернае каханыне», ад «ухілаў» у якое Паўлюка перасыцерагаў З.Жылуновіч. «Каханыне ў творчасці Паўлюка Труса – здаровае сялянскае каханыне», – пісаў пра вершы гэтага разыдзела Максім Гарэнкі («Маладняк за пяць гадоў»). Такое меркаваныне пра любоўную лірыку першага зборніка бадай што справядлівае, хоць ужо й тут часам адчуваецца ўплыву таго, што зазвычай называюць «літаратурнічынай». Так, на двух першых вершах разыдзела (дарэчы ў пачынаюцца яны аднолькава – «У купальскую ночь») і крышку на апошнім вершы («Плакалі ветры»), пры ўсёй іхнай «народнасці» (фальклёризм), адчуваецца пэўны рамансавы налёт. Здараюцца і ўплывы моднага тым часам літаратурнага штампу:

*Ды пявучая жалейка
Недзе грала за тунэльлю.
Ты пайшла на сход ячэйкі
Тры званкі як празвінелі.*

*А мяне цягнік-машына
Паймчала ў бурны горад.
Разъвіталіся, дзяўчынка,
Мы з табою ў вечар горды.*

Але лепшай рэч у разьдзеле – «З паэмы “Сірата Алеся”» – вытрымана скрэзь у духу народнае творчасыці. Гэтая паэма – справа ўсяго кароткага Паўлюковага жыцця – так, здаецца, і засталася незакончанай¹... Яна ўся як-бы саткана зь песені больш або менш блізкіх да песені народных. Героі паэмы ія дзейнічаюць і нават не гавораць, а пяюць, быццам у опэры. І запраўды – паэму можна назваць опэрай і нават, больш таго, народнай опэрай, як называў Раманаў народнай опэрай беларускае вясельле. Песьня наагул і народная песеньня асабліва – асноўны кампазыцыйны й нават выдатны тэматычны элемэнт паэмы. Так і згаданы ўрывак канчаеца вялікім лірычным адыходам пра песнью.

Тут упершыню выступае новая асаблівасць Паўлюковае паэзіі, якая ў далейшым зьяўляецца для яе дужа харектэрнай – песеннасць, съпевнасць. Гэтую асаблівасць заўважыў нават З.Жылуновіч у згаданым намі артыкуле. «Уся лірыка паэты – запраўды свайго роду съпевы», – пісаў ён.

І ўсе, хто знаў Паўлюка, добра памятаюць, якім аматарам съпеваў і заўзятым съпеваком – заўсёды першым пачынальнікам, «запівалам» быў ён пры жыцці. Усё жыццё так моцна, так моцна, як Беларусь, любіў Паўлюк песнью...

Апошні разьдзел у зборніку – «Хараство прыроды». Але дарэмна вы шукалі-б тут чыста прыродаапісальных матываў, чистага «хараства прыроды» – прыроду Паўлюк тут яшчэ не малюе саму на сабе, а заўсёды толькі як абстаноўку сялянскіх палёвых работ – жніва, касьбы, як месца для прылажэння маладых сіл. Гэта хутчэй не «хараство прыроды», а «хараство працы над прыродай».

У матывах «вольнае працы» (*Будзем позна касіць – да зьмяркання, вольнай працы настаў ужо час*), у цвёрдай упэўненасці, што *нам ніхто не заслоніць дарогу – вольнай раці* *касцю маладых* – вершы гэтага разьдзела пераклікаюцца з першым разьдзелам зборнічка:

*Растрасаюць мурог маладзіцы,
Дні мінулага помніць яны;
Як у «Жморах» сушылі травіцу,
А над імі стаялі паны.*

¹ Праўда, аднойчы Паўлюк гаварыў, што ўжо скончыў «Сірату Алесю», але пасыля не ўспамішаў пра гэта неяк і даваў у друк толькі ўрэвукі.

Але яшчэ больш пераклікающа яны з гэтай песеннасцю, съпейнасцю другога раздзела, пра якую мы кагадзе гаварылі. Бо ці-ж бывае ў Беларусі якая работа на полі ды бязь песьні?

*Пакацілася сонца за горы,
Вечер ціхі на землю прылёг.
Патанулі ў съневах прасторы,
Адгукнуліся песьні ў палёх.*

*Добра помніо я гэтая съпевы,
Буду помніць цябе, сенажаць,
Як пракосамі з правай і з левай
Съмела ѹдже нестрыманая раш!..*

Але песьня ня толькі спосаб назаўсёды запомніць сенажаць, запомніць любую прыроду й працу. Яна можа нават падиардкаваць сабе гэтую прыроду, ускалыхнуць яе:

*Калыхала песьня паплавы-прасторы...
Калыхала песьня небасхіл імглісты,
Калыхала съвістам
Пад гарою гай...
Калыхала песьня вольнае бязьмежжа...*

І тут-ж а ўся Паўлюкова любасць да песьні-съпеву, цяпер ужо як съпеву на ўлоньні прыроды, прарываеща, выбіваеща напаверх, проста называеща –

*Ой, люблю съпявати я на мяжы гарыстай,
Дзе ў зары празрыстай
Тоніца імгула.*

Ды песьня й ня толькі спосаб ускалыхнуць прыроду, яна й спосаб зыліца, съплемесціца зь ёю, завіща ў яе вянок:

*Вечер, вечер – буйны вечер!..
Съпей ад сэрца лълецца...
Маіх песень голльле-вецьце
У вянок заўешца.*

Прырода, праца, песьня – яны-ж так блізкі міжсобку, неразлучны проста... І часам Паўлюк любіць ствараць такія вобразы, дзе ўсе троі шчыльна зыліваюцца ў адно:

*Ой, у полі за гарою
Вечар плаваў у дажынках...*

Вечар, прырода вечара, плавае, зыліваеца з дажынкамі. А дажынкі – гэта-ж і праца, і песня, моцна зылтыя й зытаваныя разам.

Хараство прыроды, працы, песні...

Гэта быў-бы поўны назоў апошняга разьдзела.

Цікавы яшчэ й самы апошні верш гэтага разьдзела – заключны верш зборнічка...

Тут знаходзім яшчэ адно новае, што толькі-толькі назначалася тады... Гэта – як-бы адлучэнне роднай вёскі ад сябе, нават як-бы процістаўленне сябе вёсцы. А сама вёска таксама выходзіць тут інакшай, непадобнай да вісковае рэвалюцыянае Беларусі першага разьдзела. Яна ўся ахоплена журбой-тугой, смуткам *асеннянгага*, ад якога быццам-бы ўжо няма й ніякае *вады гаючае*:

Вёска, вёска –

Верасьнёвая прозалаць -кроў!..

Ну, аб чым ты сумуеш сягоння?!

Майго сэрца журбою ня крой,

Яно – звон,

Па-вясноваму звоніць.

Ну, аб чым ты сумуеш?

Скажы!

Іці шкадуеш, што вольныя ветры

Узрываюць быльнёг на мяжы

І пясуць яго ў цёмныя нетры?

Іці сумуеш, што ветры ў гаі

Хіляць вербы да самага долу?..

Ой, ды смутку твайго не згайш

У лісьціве-жоўтацьвецені кволай...

Але падобныя матывы пакуль што выпадковыя й нехарактэрныя для Паўлюковай паэзіі. Вёска, сялянства застаецца адзіным тэматычным асяродзьдзем, якое аб'ядноўвае ўсе разьдзелы зборнічка. Усе тыя тэмы Паўлюковае паэзіі – рэвалюцыя, Беларусь, каханыне, песня, прырода, праца, якія мы праглядалі вышэй, вырастаюць на вісковым, сялянскім грунцыце. Усе яны патрабуюць

аднага прыметніка – «вясковы», які так шчыльна прыстae да іх: вясковая рэвалюцыя, вясковая Беларусь, вясковая кахранье («здаровае сялянскае» паводле М.Гарэнцага), вясковая песня, прырода, праца... Ува ўсіх іх выразна праступае вясковасць, сялянскасць самога Паўлюка.

І тая мастацкая мова, якою развязівае Паўлюк Трус усе гэтые тэмы, – таксама вясковая, сялянская мова. Перш-пайперш, гэта мастацкая мова беларускай народнай творчасці. «Народную музычнасць, насычанасць народнымі вобразамі, парадайніямі, сакавітымі эпітэтамі і іштымі ўкрасамі, якія робяць верш П.Труса лёгкім, пяяучым, мяккім і пяшчотным», – адзначаў і падчыркуваў Адам Бабарэка ў рэцензіі на зборнічак. Ён бачыў у гэтай акалічнасці тое, «што паэта мае грунт для свае творчасці» й нават «выкіроўваеца на свой уласны творчы шлях». У падобным-же духу выказваліся і іншыя Паўлюковы крытыкі.

Але гэтая мастацкая мова не была выключна фальклёраю. Гэта была наагул жывая вясковая мова, зразумелая й даходлівая да кожнага селяніна. Яе Паўлюк прынёс зь вёскі чыстай, амаль незачэпленай уплывамі іншых моўных культур. Гэтых уплываў, якія так писавалі бадай што ўсіх старэйшын Паўлюковых таварышаў па пяру, уплываў старое расейскае шкoлы, блізка зусім ня ведаў Паўлюк Трус, студэнт Беларускага пэдагагічнага тэхнікуму, выхаванец беларускай ужо (хоць збольшага) школы. Вясковая беларуская мова моцна трymалася ў яго на грунце вясковага-ж, сялянскага кругагляду, таксама блізу незачэпленага уплывамі гарадзкога жыцця й культуры. Ува ўсім гэтым, мне здаецца, і быў сакрэт вялікай папулярнасці Труса ў сялянскіх масах, якая асабліва ўзрасла пасля выходу першага ягонага зборнічка і амаль што не дасягнула папулярнасці нашага слаўнага сатырыка Крапівы. Памятаю, як расказвалі пра гэта ѹ нашыя тэхнікумаўцы, якія таксама захапляліся Паўлюковай паэзіяй, знаходзячы ў ёй шмат свайго, і завозілі яе падчас вакацый на вёску сваім бацьком – сялянам. Памятаю, як адзін з гэтых бацькоў, заехаўшы неяк у інтэрнат да сына, дужа шкадаваў, што яму позна сказаў, «што гэны малы, кучаравы – гэта Трус» (а сказаў, калі Паўлюк пайшоў). «Гэта-ж так піша, так піша, браце мой», – казаў ён мне.

Гэтая-ж вясковая мова, асабліва мова народнай творчасці, у Паўлюка Труса чаравала ѹ тых беларускіх інтэлігентаў, якія былі ўжо выхадцамі зь вёскі. Ды побач з мовой народнай творчасці яшчэ больш захапляў іх той «дух» яе ў Паўлюковай паэзіі, які часта даходзіў да літаральнага наследавання, перайманья. Але перайманье з народнай творчасці, нават так шырока пастаўленае, як у

некаторых рэчах Паўлюковага зборнічка, ия звыклі ў нас лічыць заганай, а зусім наадварот. Тым больш не лічылі яго заганаю тады, калі гэта было яшчэ пэўнай усё-ткі навіной.

А побач зь перайманьнямі народнай творчасці прытуліся ў зборнічку й даволі съмелыя перайманьні з Чарота (першы разьдзел зборнічка, асабліва верш «Паслья Буры»), Яз.Пушчы (апошні разьдзел, асабліва «Асеньняе»). Праўда, менавіта «прытуліся побач» і нікому тады не маглі яшчэ кідацца ў вочы.

Дый наагул, хто мог асабліва закідаць у пераймальнасці першаму зборнічку маладога паэты. Асабліва-ж, калі прыгадаць тое захапленыне, якое прынёс з сабою гэты зборнічак. І зусім правым быў той-ж Адам Бабарэка, які так пачынаў сваю рэцензію пра зборнічак: «Ці слухалі вы калі съпевы, што вецер прыносіць на даліну з-за гаю? Напэўна слухалі і ўпіваліся іх музыкай і хмелем, не пытаючы, адкуль пльывуць такія чароўныя мэлёдыі й звонкія акорды».

Тым-жа часам, як паказала далейшае, гэтая пераймальнасць сталася характэрнай асаблівасцю паэзіі Паўлюка Труса.

Разам з гэтым, ужо тады можна было заўважыць і адпаведную асаблівасць у Паўлюковым характеристы — гэта тое, як лёгка мог паддавацца ён розным старонынім упільвам самых розных асобаў... І гэтая «падунпльёнасць», калі можна так сказаць, якая выклікала частыя хістаныні то ў той, то ў другі бок, таксама сталася пазнейшай характэрнай і ўсім вядомай рысай Трусовай натуры.

* * *

*

Час ішоў. Рэвалюцыйная рамантыка эпохі вісковага камунізму, параджэннем якое й быў «бурны маладнякізм», даўно сышла са сцэны, саступіўшы месца разгортванню мірнага будаўніцтва. Усё гэта, вядома, не магло не згукнуцца й на літаратуры... «Бурапена», як быццам-бы суціцялася... Добрыя «напутственные» слова паслаў ёй наўзდағон Адам Бабарэка на тым першым зъездзе непадзельнага яшчэ «Маладняка», які стаўся апошнім ягоным зъездам, — «сунімешца бура, астаіцца, прастыне — і бурапена зынкае, растае — астаецца адна слата». І панрандзе, як паглянуць назад — ці не адна слата засталася ад шмат якіх «паэтаў», што пачыналі разам з Паўлюком, а то 'шчэ й раней за яго, ды аддалі сваю «творчасць» усю на слугаваныне «бурапене»...

Гэты-ж моцны, каржакаваты сялянскі хлапец трymаўся... На тым-жа зъездзе той-ж Адам Бабарэка так абегла-мэтафарычна

характарызыаваў ягоную творчасць: «Вось хоць-бы ўзяць Паўлюка Труса. Яго творчасць можна толькі парадайца з бурнай веснаплынню прабіушайся зь беларускіх ветраў крыніцы, якая імкліва нясецца наперад і наперад, ломячы ўсякія перашкоды і ўбіраючы ў сябе ручайкі й рабулкі, якія булькочуюць на мастацкіх далінах. Крыніца гэта з кожным днём пашыраецца й набывае ўсё новыя й новыя ацценыні колераў ад таго, што ўбірае ў сябе новыя воды, і ад таго, што выбіваецца на новай прасторы. І цяпер яшчэ рана казаць, што вынесе з сабою гэта крыніца». І тут мы ўжо можам заўважыць цвярдзейшы, пры ўсёй ягонай мэтафарычнасці, намёк на тую пераймальнасць, «падушыўнасць», пра якую кагадзе гаварылі («убіраючы ў сябе ручайкі й рабулкі, якія булькочуюць на мастацкіх далінах»).

Хутка, аднак, гэтая падушыўнасць пачала больш выразна выяўляцца.

Перш-найперш, некаторыя абставіны літаратурнага жыцця дапамаглі выявіцца ёй у Паўлюковым характары. Нельга сказаць, каб гэтае выяўленыне нічога не каштавала Паўлюку. Якраз наадварот. Гэта быў першы ўдар, які да таго-ж ён наінёс сам сабе...

Ну што, здавалася-б (а дзе каму й здаецца), магло быць для Паўлюка такога ў гэтым лісьце ў рэдакцыю «Савецкай Беларусі», хоць і выдаваўся ён шмат каму дзіўным і нечаканым:

Паважаны тав. рэдактар!

Прашу зъмясьціць у вашай газэце шкэйшаданае.

Выпадкова я даведаўся, што ў рэдакцыі газэтаў «Савецкая Беларусь» і «Звязда» паступіў ліст вышыншых з «Маладняка» таварышаў, пад якім стаіць маё прозывішча.² Лічу патрэбным заявіць, што ліста гэтага я ня бачыў, не падпісаў і выходзіў я з «Маладняка» зусім не па тых прычинах, якія ўказаны ў лісьце.

Пасыля некаторых разважальнай я лічу свой выхад памылкаю ў дзеля гэтага зноў уступаю ў шэрагі аб'единення «Маладняк».

Паўлюк Трус

Нічога асаблівага! Пасыля гэтага Паўлюк нават паехаў на Каўказ ці ў Крым, не памятаю добра, вясёла гуляў там цэлае лета...

Толькі пад восень ён напісаў верш, які, здаецца, не друкаваўся яшчэ нідзе й зъмяшчаеца тут упершыню:

Дарагая мая, дарагая,

² Маецца на ўвазе вядомы ліст 10-цёх таварышаў, якія пазней арганізувалі беларускае літаратурна-мастацкае згуртаванье «Ўзвышша».

*Кволых слоў не шукай для души!
Для мяне ты сягоныя чужая,
Я таксама па-свойму чужы...*

*А калісь называў цябе мілай,
Бо ня знаю, як душою крывіць...
Пашукай, што вятры загубілі,
Можа знайдзеш пялесткі ў крыві.*

*Можа знайдзеш апрыкрыя слова,
На хвіліну каб боль загаіць...
За вакном у лістах каляровых,
За вакном ў пазалоце гаі...*

*Дарагая мая, дарагая,
Кволых слоў не шукай для души!
Для мяне ты сягоныя чужая,
Я таксама па-свойму чужы...*

Гэта была восень 1926, калі *гаі* ў *пазалоце* стаялі амаль не да каліяд. Якраз такая восень, якую нідаўна гэтак добра апісаў Язэн Пушча:

*Каб ведалі толькі, якая ў нас восень!
Ліст кожны ўзвішаеца ў неба высока,
І ветры між зорамі белымі посяць...*

Шмат хто з нас у тую восень адчуваў сябе такім лістам на крылах вятроў. Але тыя-ж вятры, якія між зорамі белымі *насілі*, адхіналі, падымалі нерад намі хоць рубочак заслоны, за якою горда ўзімаліся ўзвышшы наступнага, узвышшы, якія пабачаць *вякі* й *народы*.

Паўлюку-ж пачало здавацца, што ён сам назаўсёды апусьціў перад сабою гэтую заслону. Яму здавалася, што *вятры загубілі* і ў загубленым – *пялесткі ў крыві*... Яму здавалася, што ён стаў усім *па-свойму чужы*, што чужая яму і яго *дарагая* – пазія... Ён зь вялікім болем убачыў, што пазнаў, як душою *крывіць*... І ўжо ўсе слова, якія маглі-б сцішыць, суніць гэтыи боль, здаліся *апрыкрымі*...

Але сялянскай натуры Паўлюка не ўласцівы былі глыбокія рэфлексіі, не было ў ёй вялікага нахілу да самааналізу й самабічавання... Нават верш выходзіў неяк незакончаны, і, каб

завяршыць яго, прыйшлося ўжыць стары прыём «пярсыёнка», які даваў задавальненне хоць тым, што яшчэ раз падчыркваў «чужасыць» і безнадзейнасць знайсці *словы, на хвіліну каб боль загаіць...* Дый увесе боль быў толькі сягоныя (для мяне ты сягоныя чужая)... І, мабыць, слова знайшліся... Можа з апрыкрых яны сталіся *кволымі...* А можа й зусім слоў не было, толькі хвіліны, калі боль маўчаў, рабіліся ўсё даўжэйшымі й даўжэйшымі, калі нарэшце самы боль успільваў толькі хвілінамі... У такія хвіліны ў паэзію прасочваўся той пякучы сум, пачатак якога – у гэным вершы-звароце да *дарагое*. Можа загэтым так шмат яго ў другім Паўлюковым зборнічку, дзе «настроі засмучоныя», «занадта шмат сълёз», як піша М.Гарэцкі (*«Маладняк за пяць гадоў»*).

А ў хвіліны, калі боль рабіўся вострым і нясьцерпінным, такім нясьцерпінным, што ня мог ужо выліца старым, аблюбаваным шляхам у верш, пісаўся ліст да бывога сябра:

...Няхай ня будзе для цябе гэты ліст неспадзянкам. Гэта я хацеў зрабіць даўно, але не хапала съмеласці, праста ня меў сілы звязніца зноў да таго бліzkага сябра, якому здрадзіў...

...Помню, калі на першым зборнічку сваіх вершаў я табе напісаў:

— Хто шытае, той ня будзіць.

Гэта я заўсёды помніў і прымаў пад увагу.

Але ў апошні час я зблудзіў, зблудзіў з тae дарогi, па якой ідуць мае таварыши, бліzkія мне па творчасці...

...Гэты ліст, які быў змешчаны ў газэце, я падпісаў сам, але самы зъмест ліста складалі Д. і Б.³ Яны тады на рамрэвніку прымчаліся да мяне ў Дарагуку й гэта ўсё зрабілі.

Зноў-жа, паўтараю, я сам ня ведаў, што яны хацелі са мной рабіць...

...Я не хачу адорваша ад тых людзей, якія сапраўды твораць літаратуру, твораць, нягледзячы на розныя цкаваныні... ад тae групы, якую я лічыў, лічу й буду заўсёды лічыць сваёй па творчасці...

Ды зноў боль сунішыўся, і ўсё ішло сваім старым парадкам. Ізноў апаноўвалі душу тыя ўплывы й гаючыя слова, пра якія Паўлюк так прастадушна прызнаецца, што й сам ня ведаў, што яны хацелі са мной рабіць... Так – да новага прарыву-прыступу... І, хто яго ведае, мо', каб ня гэтая раптоўная съмерць, боль скончыўся-б назаўсёды ў адзін з такіх прыступаў, скончыўся-б яшчэ да съмерці...

* * *

---

³ Гэта прозвішчы тагачасных маладнякоўскіх «лідэраў».

*

Вечер, вечер, буйны вечер! – так вітаў словамі зь ягонага-ж верша Адам Бабарэка.

І вось *буйны вечер* пробаваў размахнуцца аж у *ветры буйныя* – у зборнічку пад такім назовам.

*Хай ветры буйныя разъвеюшъ
У песнях моладасьць маю!*

А моладасьць, здавалася, красавала па-ранейшаму... І ранейшымі, здавалася таксама, былі песні, тэмы й матывы... Толькі строгая пабудова зборнічка, пры значным павелічэнні памеру яго, парушылася, заблыталася – вершы рассыпаліся, разъбегліся, перапляліся ўжо ў пяці прасторных разъдзелях... Можа і іх разъвеялі *ветры буйныя*...

Перш-найперш, вядома, і тут Беларусь – галоўным і вышэйшим матывам:

*Хай пэрлы дум маіх сучешышъ
Яе валос чарнявы шоўк!*

Але ранейшая выключочная ўвага да Беларусі цяпер пераастае ўжо ў вялікую любасьць, гатоўнасць усё аддаць для яе – і *пэрлы дум – вянкі вечна-съветлых думак і ўсё, чым сэрца плача, і само сэрца, і кветкі на ростані*:

*...Я для Беларусі,
любай Беларусі,
зь вечна-съветлых думак
ды паюю вянкі...*

*...Я прыйшоў на ростані
кветкі падарыць
Беларусі мілай
ў съветла-сініх зорах!*

А найвышэйшы ўздым гэтага пачуцця даходзіць тут аж да захаплення ад свае любасьці да самазахаплення й нават, можна сказаць, – самахвалення:

*Аддам усё, чым сэрца плача,
Дастану сэрца й падару,
Бо я людзей яшчэ ня бачыў,
Каб так любілі Беларусь!*

Якую Беларусь – добра ведаў Паўлюк... Ён ведаў, што не запаўняе анкету, а творыць наязю...

І ў сваёй любасьці спакойны й радасны Паўлюк за долю гэтае Беларусі:

*Над чаркай возера
Сінеочай вады,
Дзе кучараўіўся
Лер высокі,
Стаяў курган,
Забыты, адзінокі,
Свой сълед на ім
Пакінулі гады.*

*А ветры сонныя
Купаліся, як дым,
Спакойна веялі
З краін далёкіх,
Пайлі дол
Пажоўкла-горкім сокам,
Дзе гамашіў
Сасоныкі малады...*

*Забыты край!..
Пахіленыя вёскі...
Гляджу на вас,
І ў сэрцы
Буйны росквіт
Ў сузор'ях радасьці
Красуе і цвіце...*

*Бо там, дзе ў бурах
Сыпалася зерне,
Бур'янам дзікім
Шлях не зарасце...
Калі пунсовасьць
Пацеркі наземіф!..*

Ці не нагадуе вам гэты «па-новаму» разьвёртаны санэт, вядомы, слаўны «Саю́т» Максіма Багдановіча – «Паміж пяскоў Эгіпецкай зямлі»?...

Адым, на гэтым любасьць да Беларусі й вера ў яе не абмяжоўваюцца. Калі раней Беларусь была, як мы казалі, «нацыянальным маштабам» у паэзіі, дык цяпер любасьць да Беларусі набывае значэнне меры для ўсіх рэчаў:

*Буду зваць цябе любай дзяўчышай
За адну, што ты шчыра й напросту
Беларусь называла крайнай,
Дзе цвіце па-асельняму росквіт,
Дарагой называла крайнай!..*

Так ужо ацэнваеца з пункту гледжання гэтае любасыці й сама кахранье – тое кахранье, якое было другой буйной тэмай Паўлюковае паэзіі ў ягоным першым зборнічку. І нават у ахварбоўку трэцяй ранейшай тэмы – прыроды – уносиць сваё гэтае Беларусь. Калі раней прырода разглядалася як месца для сялянскай працы й песьні, дык цяпер яна ўжо робіцца месцам, дзе можна *з песьнямі стрэць Беларусь*.

*Коцяцца пацеркі рос,
Завіваюцца песьні ў дасэні;
Съветлай усымешкаю зор
Коцяцца пацеркі рос!*

*Там, на шляху ля бяроз,
Ў вечар маўклівы асельні
Зь песьнямі стрэў Беларусь,
Там, на шляху ля бяроз.*

Гэтак, як бачым, разрастается тая першая тэма Паўлюковае паэзіі, якая й раней займала ў ёй выключнае палажэнне, разрастается, падпрадкуючы сабе ў агульным і вышэйшым усе іншыя тэмы. Але побач з гэтым цікава адзначыць і яшчэ адну, дужа важную, рысу ў эвалюцыі гэтае тэмы. Гэта тое, што яна, набываючы больш эмансіянальнасці, усё больш адцягваеца ад абстановачнасці. У другім зборніку мы маём любасьць да Беларусі, але ўжо зусім, бадай, ня маём канкрэтнай Беларусі, якая ў першым зборнічку так яскрава выступала як *вольна-новая* Беларусь, Беларусь *Кастрычніка*, бо, дарэчы, ня маём ужо й самой тэматыкі

«Кастрычніка».⁴ Нават той верш пра *забыты край*, які мы кагадзе падавалі, дзе яшчэ можна знайсці крышку гэтай абстановачнасьці, мае ўсё-ж адцягнены харктар, і самая абстановачнасьць тут больш сымбалічная – адцягненая.

Уразумець зусім і вытлумачыць сабе гэтую новую акалічнасьць можна будзе толькі тады, калі мы паглянем, хоць збольшага, на эвалюцыю іншых, цяпер ужо пабочных, тэм Паўлюковае паэзіі ў другім зборніку.

А ўжо ў другім вершы названага зборніка Паўлюк у такой цікавай форме ўспамінае пра гэтыя тэмы:

*Выйду ўвечар за дуброву,
Стану пад калінай.
Ці на ўмые мае бровы
Поглядам дзяўчына.*

*Ці на ўмые мае скроні
Кволы цввет таполяў,
Што лісыём услалі гоні,
Дываном – у полі.*

Вось вам і першы намёк на гэтую эвалюцыю... Ужо няма цвёрдае ўпэўненасці ў tym, што *умые бровы поглядам дзяўчына*, што *умые скроні кволы цввет таполяў...* Што-ж такое здарылася? Пачнём зь дзяўчыны, «здаровае сялянскае каханье» да якое было аднэй з найважнейшых тэмаў першага зборніка.

Аказваеца, што Паўлюк цяпер ужо далёка ад гэтае «здаровае сялянскасці»:

*I заплачуць бровы,
Засъмляюща вочы,
– Дзе-ж ты, дарагая? –
У сябе спытаю.*

*Можа адзінока
Зь вёдрамі на кладцы
Думае-гадае
Любая дзяўчына...
I адкажа сэрца:*

⁴ Праўда, аднойчы Паўлюк расказваў, што зборнік раней меў разьдзел з такою тэматыкай, але, дзеля слабасці, яго парадлі зьняць.

*– Там яна, далёка,
Кужаль дашрадае
Ўвечар, пры лучыне..*

Засталіся толькі ўспаміны, можа часам пісмо, што на ўспамін дзяўчына мне прыслала... Тыя ўспаміны, якія ўзьнімаюць трывогу і за сябе, і за дзяўчыну:

*Павей, вецер, з-за дубровы,
А я ўспомню чорны бровы,
Чорны бровы, ясны вочы...
Павей, вецер, апаўночы!*

*Можа ў ветры-ветравіньні,
Ў ветравіньні – пры даліне,
Пры даліне – ў вечар сіні
Вобраз ў сэрцы не астыне?*

.....
*Калі-ж міла сэрцам чулым
Ды другога прыгарнула,
То разъвейся, буйны вецер,
Над калінаю, у веңци!*..

Вось вам і як-бы начатак новага матыву – матыву здрады ў каханыні... Праўда, гэты начатак так, здаенча, і застаўся неразгорнутым у Паўлюка. А можа ён не разгарнуўся й таму, што важней за магчымую здраду аказалася халоднасць, якая замарозіла сэрца:

*Навошта сэрца замарозіў
Вянком халодных тваіх рук?..
Цябе сустрэў я на дароже,
Сустрэў, як родную сястру.
Ня ведаў я, якія съежкі
Нас так па-свойму разъвядуць.
Ты толькі ласкавай усьменшкай
Мне падарыла краскі дум.*

*А іх жыцьцё імчала далей
На хвалих цёмных як калі...
І кветкі дзікія завялі,
Ў душы ўспамінам адцівлі!..*

Старое «першае каханьне», якое магло быць цяпер адно каханьнем на адлегласці, здавалася, толькі *марозіла сэруца*. Хацелася большае палкасці, эмацыянальнасці – можа такое нават, якую адчуў Паўлюк да Беларусі. Знайшліся новыя съцежкі, якія *так пасвойму развязлі* са старым каханьнем, жыцьцё загубіла колішняя *краскі дум* – *дзікія кветкі* «здаровага сялянскага каханьня», бо жыцьцё наагул адарвала ад «здаровага сялянскасці». Яно спрабуе пакласці канец нават успамінам аб ёй:

*Вее вечер на даліну,
Будзіць ў сэрцы успаміны.
Мо' апошнія? Няйнчай!..
Сэрца ў роспачы ня плача!*

Праўда, зрэдку яшчэ выплываюць надзеі, што каханьне *можа стрэне ѹ сэрца ўцешыць*, калі ня тым гарачым начуцьцём, якога цяпер так хоча гэтае сэрца, дык хоць колішнім съмехам, што ўсё-ж не *марозіць*:

*Можа сёньня стрэне,
Можа сэрца ўцешыць
Ды развязе думы
Съмехам, як калісьці?*

Гэтак і другая ранейшая тэма – каханьне, побач зь імкненнем да большай эмацыянальнасці, набывае больш адцягненую форму – форму *успамінаў* і часам надзеяў. Толькі тут ужо выразней дае адчуць сябе прычына гэткае зьмены...

Ад дзяўчыны такім-жа тронам коціца шлях да трэцяй ранейшай тэмы – прыроды, бо таксама невядома, ці *ўмые скроні кволы цввет таполяяў...* І тут адразу-ж абдае хваля такой эмацыянальнасці, якое не было ў прыродаапісальнай лірыцы першага зборнічка...

Калі дзяўчына можа зрадзіць сваёй халоднасцю, дык ці ня лепш усю кволасць і цеплыню начуцьця аддаць прыродзе?

*Любіў і я!..
Любіў калісь вясну,
Любіў да сылёз,
Як матку, як дзяўчыну!..
Але цяпер,*

*Цяпер яе адну
Я сэрцам вышлю
У кволых журавінах.*

Але на эмацыянальнасьці, якая тут даходзіць аж да тклівай чульлівасьці (гэта-ж найбольш да прырода пісальнае лірыкі другога зборнічка й датычылі згадваныя ўжо слова М.Гарэцкага – «занадта шмат слыёз»), справа й на гэты раз не канчаецца. Калі раней у Паўлюковай паэзіі мы ведалі прыроду толькі цесна злучанай з працай – прыроду жніва, касьбы, дык цяпера гэтых матываў вясковай працы амаль не знаходзім. Ранейшая тройца – прырода, праца, песня – распалася... «Праца» выветрылася ў «прыроду» й «песнью». Так, сама жніво, прыкладам, разглядаецца ўжо не як палёвая работа, а як прастор широкі і съязвы на ўзмор’і гордае красы:

*Люблю жніво!..
Прастор широкі,
Дзе ў межах шэпчуць каласы...
Дзе съязвы коцяца далёка
На ўзмор’і гордае красы!..*

Нават пра самых жней – ужо ані слова! А калі й прамільгнуць яны дзе, дык толькі як дзейнікі песні, а ня працы:

*Падзіўлюся, як жнеі няюшь,
Засыняю і сам цра раздолльле...*

Калі-ж здараюцца дзе-нідзе й малонкі самое працы, дык адразу кідаецца ў вочы, што замалёўка іх зроблена цяпера здалёку, з пэўнай адлегласці. Плястычнасць працоўных рухаў, якая зварачае на сябе ўвагу ў гэтых замалёўках, выдаецца ўжо не жыцьцёваю, а толькі па-мастаку вылененую:

*І толькі постаці,
Як у беразе чаўны,
Спакойна плаваюць
Ў жытнёвым моры...*

Бо і ад працы таксама, як ад каханья, засталіся адны ўспаміны:

Лугі!.. Лугі!.. Вас не забыцца!..

Дзе так разгуліваў з касой...

Вызваленая ад матываў працы тэма прыроды атрымоўвае ў гэтым зборнічку магчымасць развівавацца больш у пляне чыстае прыродаапісальнае лірыкі (прыкладам, верш «Над возерам» і інш.).

Ізноў тое самое адцягненне...

Толькі адна песня, нават разлучаная з прыродай і працай, не губляе ранейшай чароўнасці:

*Ой, песня, песня дарагая,
Ў душы ты век не адцвіш!*

Такіх радкоў шмат у зборніку. Любасць да песні не слабее, а таксама ўзрастает, як і любасць да Беларусі. Абедзіве, як і раней, ідуць побач. Але й песні знаходзіцца новая роля, новая функцыя. Гэтую функцыю надае ёй тэма, якую развіваюць, галоўным чынам, вершы апошняга разьдзела зборніка. Гэта – тая тэма, зародак якое можна бачыць ў першым зборнічку, але менавіта як зародак, выпадковасць і нехарактэрнасць якога для агульнага тону таго зборнічка мы ў свой час адзначалі... Гэта-ж і тая тэма, якая, зрабіўшыся ў другім зборніку зусім выяўленай і хараکтэрнай, дапаможа нам канчаткова асьвятліць і ўсе зъмены, якія мы бачым у эвалюцыі папярэдніх тэмаў. Гэта – вёска...

*Ой, вёска, вёска пры гасцініцы,
Пад ціхі гоман вербалоз
Яшчэ з гадоў свайго дзяяніства
Я пакахаў цябе да сльёз!*

Але чаму-ж і ў гэтай новай тэме адразу-ж б'е тая самая крыніца тклівай эмацыянальнасці – эмацыянальнасці *да сльёз?*

*Заплацць вербы над крыніцай,
Як я ў далі ад тваіх хат...*

Вось вам і гатовы адказ, які сам сабою выплывае з гэтай эмацыянальнасці. Аказваецца, Паўлюк ужо *ў далі ад хат* роднае вёскі – тae вёскі, якая была, як мы бачылі, асноўнай стыхіяй ягонай паэзіі, адвіным яе тэматычным асяроддзем. Ён разлучаны з тэю вісковасцю, што адна была вызначыла сабою хараکтар усіх ягоных песен, тэм і матываў... І адсюль робяцца зусім зразумелымі ўсе тыя зъмены ў гэтых тэмах, якія мы вышэй назіралі. Калі раней вёска

была разам з Паўлюком, яна была непасрэдна-адчувальна ў патрабавала ад яго толькі свайго выяўлення. Гэта й было сумленна выканана ў першым Паўлюковым зборнічку, дзе ён і даў нам, як мы казалі, вясковую рэвалюцыю, вясковую Беларусь, каханыне й г.д. Але калі прыйшло аддаленне ад вёскі, дык ясна, што яна ўжо не магла быць непасрэднім адчувальнем, а павінна была перанесьці сваё існаванне ў пачуцьці, стацца толькі пачуцьцём, якое таксама запатрабавала свайго выяўлення. І ўжо вынікам гэтага выяўлення мы маем ту ўспамінальнасць, наяўнасць якое намі адзначалася й падчырковалася, як характэрная рыса ў эвалюцыі Паўлюковых тэмаў.

Гэтае-ж аддаленне ад вёскі, разумеецца, ліжыць і ў аснове другое зъмены, якую мы заўважалі побач з кагадзе згаданаю — у васнове адцягненасці. Зусім ясна, што калі з аддаленнем ад вёскі зънікала непасрэдная адчувальнасць вясковасці, дык павінна была паступова сышірацца й канкрэтнасць вясковага малюнку, чаму нямала спрыяла й форма ўспамінаў, якая сваім зъяўленнем абавязана, вядома, таму-ж аддаленню.

Нарэшце, ішто іншае, як гэтае-ж аддаленне, выклікала й самы факт зъяўлення вёскі, як новае тэмы ў Паўлюковай паэзіі. Запраўды, калі вёска была яшчэ жыцьцёвым асіродзьдзем Паўлюка, дык вясковасць выступала ўва ўсіх тэмах сама сабою, як іхная неад'емная характэрная рыса, не патрабуючы вылучэння ў нешта асобнае, не патрабуючы нават свайго называння. Ды гэтага адлучэння тады проста й не магло быць, бо вёска была яшчэ ўсім для Паўлюка, ён ія мог усьведаміць яе, як асобную ад сябе зъяву. Можна сказаць, што, жывучы ў вёсцы, Паўлюк не заўважаў самое вёскі, як такое, і толькі ўправіўшыся аддаліцца, пабачыў яе з узгорку адлегласці.

Праўда, тут канечна трэба агаварыцца, наколькі вялікім было гэтае аддаленне, каб не зрабіць часам таго ніправільнага вываду, што вёска на цяперашнім этапе Паўлюковае паэзіі перастала быць яе асноўнай крыніцай. Не, Паўлюк толькі аддаліўся ад вытокаў гэтае крыніцы й чэрнаў зь яе ўжо там, дзе яна была значна аблілеўшая. Аддаленне-ж алгукнулася толькі на харектары разгортання тэм, унёсны ў яго элемэнт адцягненасці і эмацыянальнасці, а самыя тэмы ў існаванні засталіся па-ранейшаму вясковымі, і нават, як бачым, круг іхны пашырыўся якраз у бок вясковасці, наколькі ў яго ўступіла сама вёска, як новая тэма. Дый як мог адмовіцца Паўлюк ад гэтае вёскі, ад тae вёскі, якая й парадзіла ўсю ягоную паэзію? Ен толькі цяпер, з аддаленнем ад вёскі, адчуў патрэбу хоць чым-небудзь аддзялівацца за яе *матчыны дары*. І тут якраз і ліжыць тая новая

функция песьні ў Паўлюковай паэзіі, пра якую мы былі началі казаць вышэй:

*I цяпер, у гэты вечар асеньні,
Чым падзякую, маці, табе?*

.....
*Будзе лепши, калі песьня ў завеях
Ціхі сон на кургане развее,
Каб заплакалі ў полі камені!..*

І ўжо толькі папярэдняя, так сказаць, праверка магчымых вынікаў гэткае песьні ўпершыню дае адчуць Паўлюку надыход і псыхалігічнага аддалення ад вёскі, бо яна прымушае горка ўпэўніцца:

*Толькі ты гэтых сълёз не адчуеш...
Не адчуеш і сэрцам каменінья!..*

А гэтая новая магчымасць бывае незразуметым, *не адчутым* роднаю вёскаю наводніць на сумную думку аб вясковай абмяжованаасці, якая й выдаецца прычынаю гэтае магчымасці, выклікае жаль, шкадаванье:

*Шмат чаго ты ў жыцьці не спазнала...
I ці думала нават камісці,
Чаму жоўкне і сышлеща лісьце?..
Шмат чаго ты ў жыцьці не спазнала!*

Гэты жаль і заканчвае, завяршае сабою ўвесь малюнак таго аддалення ад вёскі, якое й зьяўляецца асноўнай характэрнай рысай разгляданага зборніка, той малюнак, які ўтвараеца адцягненнем і эмацыянальнасцю (аж ледзь не да сантымэнтальнасці) у разгортаныні тэмаў, зьяўленьнем самой вёскі, як новае асобнае тэмы і, нарэшце, зачаткамі адчуваўся псыхалігічнага разыходжання з гэтаю вёскаю.

Але ёсьць і яшчэ адна старана ў Паўлюковай паэзіі гэтага зборніка, на якой таксама не магло не згукнуцца гэтае аддаленне. Гэта – мастацкая мова, якую мы раней азначылі былі як мастацкую мову тae-ж беларускай вёскі. Калі ўважна прыгледзеца да гэтай мовы другога Паўлюковага зборніка, дык іншыя будзе заўважыць і ў ёй змены, зусім аналягічныя вышэйразгледжаным. Так, першнайнерш, кідаеща ў очы, што значна зьбяднела фальклёрнасць Паўлюковае паэзіі. Нават у вершах пра кахранье, дзе раней гэтая

фальклёнасцьць проста грала бурнау крыніцау, цяпер сіратліва мадзеюць толькі застыглыя, стэрэатыныя дэталі – усе гэтыя *чорны бровы, кары вочы, гаворкі над крыніцай, калі воду брала*, вянкі на вадзе і інш. Мабыць, разам з «*здаровау сялянскасцю*» выветрылася й *«народнасцьць»* (фальклёнасцьць) кахрання. Побач з гэтым адразу-ж відаць, як умацоўваецца літаратурнасцьць і нават літаратуршчына, некаторы налёт якое мы адзначалі і ў першым зборнічку. Так, апрача таго *«нісьма»*, якое яўна ідзе ад Ясенінскай моды, сама сабою заўважаеца й літаратурнасцьць тых *«філізофскіх матываў»*, якія пачынаюць зьяўляцца ў разглядным зборніку, як у дачыненіні да кахрання, гэтак і наагул, і ў якіх Паўлюк спрабуе развязаць *«жыццёвую тайну»*... Спрабы гэтыя выходзяць да таго прымітывынімі і нават банальнімі, што мы проста съведама абмінулі іх у сваім аглядзе з тым, каб адзначыць толькі як упыў чыстае літаратуршчыны ў мастакім пляне.

Нават сама фальклёнасцьць, дзе яна трапляеца ў больш чыстым выглядзе, выдаеца не беспасярэдній, як-бы пададзенай праз другія рукі, праз рукі ўжо чыста літаратурных апрацовак (прыкладам, песня *«Плыве човен вады повен»* у вершы *«Ой, у лузе пры даліне»* і інш.).

Нарэнце ўвесь мадыонак дапаўненіца яшчэ тым, што літаратурнасцьць трапіла ў Паўлюковую пазію не праз шырокі шлях агульнага ўзьдзеяньня, а зусім канкрэтнымі шляхамі паасобных упłyvaў, якія некаторым з рэцэнзентаў выдаваліся нават *«брыдкім шляхамі»*. Справа ў тым, што ў *«Ветрах буйных»* найбольш яскрава прайвілася вядомая нам Паўлюкова *«падуплыўнасцьць»*, прайвілася ўжо па чыста паэтычнай лініі. І зноў з поваду гэтае *«падуплыўнасцьць»* Паўлюк атрымаў другі вялікі ўдар у сваім жыцці. Толькі на гэты раз нанесці ўдар па старалася ўжо нашая літасцівая крытыка.

Так, у *«Звягзьдзе»* зьяўляеца рэцэнзія на *«Ветры буйныя»*, падпісаная нейкім П.Брусыніцам, якая й мае такі сэнсацыйны загаловак *«Брыдкім шляхам»*. Съледам за гэтым *«громіць»* Труса й Шукайла ў першым-жа нумары свайго, кароткай памяці, *«Росквіту»*. Адгэтуль Трусава пераймальнасцьць робіцца проста *«притчей во языцех»*. Нават Клейнбарт ужо значна пазней ня можа хоць мімабегам ня ўспомніць *«склонности Труса к чужим текстам»*.

Тымчасам, як мы заўважылі ў сваім месцы, гэтую *«склонность»* можна было бачыць яшчэ і ў першым зборнічку, толькі там яна была накіравана на больш *«безобидны»* (мо' таму, што безыменны?) матар'ял народнай творчасці, выдавалася пэўнаю навіною і, наагул, не магла быць асабліва небясьпечнаю, як адзнака першых кроекаў маладога аўтара. Хоць, можа, ужо й тады варта

было нагадаць Паўлюку тыя слова Максіма Багдановіча, якімі ён перасъцерагаў ад таго, каб «жыўцом браць з народных песьняў... скарбы... браць і ўстаўляць у свае вершы».

«Не забудзем, – казаў ён, – што праз такія запазычкі чытач пачынае неяк сумлявацца ў творчых сілах пісьменьніка: мо’ таму ён запазычае, што свайго стварыць ня можа? Калі запазычанае – запраўды рэч каштоўная, дык вынікае думка: чаго варт пісьменьнік, у каторага лепшае – запазычкі? А дзе хто, можна спадзявацца, нават крыкне: “Плягіят!” Нават тады, калі “напісаны верш, каторага ад народнай песьні й не адрозніш”, – гэта “трыумф пісьменьніка, стаўшага на такую пущуну”, дык і то “на што той верш”? Ці-ж замала было народных песьняў і без яго? Далей, мы-ж радзімся аб раззвіцці народнай паэзіі, а тут, у лепшым выпадку, становімся ўровень зь ёю, аб раззвіцці няма й мовы. Яшчэ адно: круг сюжэтав песьні нешырокі. Ён хутка будзе пройдзен увесь да канца, і тады пачнуцца прыкрыя паўтарэніні старога, ужо сказанага; пісьменьніку будуть звязаны скрыдлы, паэзія ўпраецца чалом у съцяну. Урэшце-ж, адна рэч – песьня, другая – верш: песьня плецца, і гэтае робіць да яе такія вымогі й надае ёй такія прыкметы, удаваць каторыя ў вершы было-б сълепатой». (Артыкул «Забыты шлях»).

Няхай чытач даруе нам за такую даўгую выніску, але ці не зъмяшчаеца ў гэтых словах якраз таго, што сталася з Паўлюком? І ці ня варта задумацца над імі тым, хто збіраеца ісьці Паўлюковым шляхам у паэзіі (а такія, напэўна, ёсьць, бо спакуса дужа-ж вялікая), задумацца, накуль ня позна?

Але нашая крытыка заўважыла Паўлюкову пераймальнасць толькі тады, калі сама ягонае перайманье пакіравалася ўжо на чиста літаратурны матар’ял, замацаваны за пэўнымі іменнянімі. І, як вядзеца, адразу-ж размахнулася, не шкадуючи... А ў захапленыні гэтага свайго размаху зусім забылася на такі, здавалася-б, немалаважны факт, што напулярнасць Паўлюкова ў сялянскіх масах ні каліва не зъмянілася, і што, пры гэтай умове, сама як-бы паразытычная пераймальнасць няўхільна абарачалася ў карыснае напулярызатарства, бо, і запраўды, селянін, да якога Трусаў паэзія была па-ранейшаму даходнай, мог атрымаць зь яе высокамастацкія, нават часам клясычныя, вобразы, скажам, Пушкіна, Шаўчэнкі, Максіма Багдановіча і інш., у зусім даступным для сябе, напулярным, так сказаць, выглядзе, тым часам як арыгіналы гэтых вобразаў не маглі яму быць гэтак даступнымі й напулярнымі.

Але ўсё-ж, пры ўсёй сваёй спозненасці і лішній «граміцельнасці», крытыка мела і адну бяспрэчную дадатнасць што да ўстанаўлення самога разумення дадзенага этапу Трусаўай паэзіі.

Гэта яна ўпершыню паказала, што тып паэтычнага таленту Паўлюка Труса тады выявіўся як ня гэтулькі творчасным, колькі пераймальніцкім.

А за другім ударам не забавіўся й трэці... Праўда, зь першага пагляду ён мог здацца ўжо лягчэйшым, паколькі напеёс яго Паўлюку вядомы «лыцар» «необыкновенной лёгкости в мыслях» Тодар Глыбоцкі.

У «Савецкай Беларусі» з'явілася сэнсацыйнае падлічэнне слоў другога Паўлюковага зборніка (усяго 711 на 120 тэкставых балон!), якое было, здаецца, адзінаю «дасъледчую» працу памянёнага «лыцара».

І тут, вядома, не абышлося бязь лішняга размаху, — тым больш, што выступаў якраз вядомы ўсім у гэтай галіне Тодар Глыбоцкі. Так, «дасъледчык» зусім не ўлічыў тae акалічнасці, што кожа слова можа сэмантычна абнаўляцца, камбінуючыся зь іншымі словамі, уступаючы ў розныя словазлучэніні. Інакш кажучы, за дрэвамі ён ня бачыў ці, мо' не хацеў бачыць, лесу. Праўда, у вадным месцы ён неяк мімабегам кідае, што слова ў зборніку сустракаюцца «кожны раз у застылых стэрэатыпных злучэніях», але гэта толькі вядомы «глыбоцкі прыём», які, як звычайна, не падмацоўваецца апіякімі фактычнымі доказамі. Бо, каб Глыбоцкі хоць крышку паспрабаваў прасачыць, скажам, хай сабе тое саме слова «сэрца», над якім ён так патэтычна лемантуете ў дужках: «53 — жах»!!!, дык безь вялікай цяжкасці знайшоў-бы, што адным парадкам запраўды стэрэатыпна, гучыць яно ў такім злучэніні, як сэрца ў *роспачы* і зусім інакш, абноўлена, у злучэніні *сэрца ў журавінах* і г.д.

Але ўсё-ж, у васноўным і гэты, агідны тады для Паўлюка «матэматык» быў праў. Дый, зрэшты, лексычная беднасць Трусовай мовы была зусім зразумелай, паколькі, як мы адзначылі ў сваім месцы, гэтая мова шчыльна трymалася на груньце чыста вясковага і, вядома, па-вясковому, вузкага кругагляду. Усім, каму даводзілася больш-менш блізка стыкацца з Трусом у вучэніні, асабліва ў вучэніні ў БДУ, добра знаёма гэтая вузкасць Паўлюковага кругагляду, якая выклікала часам дужа камічныя інцыдэнты. Так, хто ня памятае, як часта, уважна слухаючы лекцыю, Паўлюк бываў так уражаны якою-небудзь навіною, якая для ўсіх нас была даўно знаёмай і звычайнай, што забываўся й начынаў гаманіць уголос: «А праўда, хлопцы, гэтаж я й ня ведаў» або — «Я таксама заўважаў, але ня ведаў, што гэта такое»... А будучы Паўлюкоў дасъледчык, якому, можа, прыйдзецца вывучаць ягоныя падчыркваныні й запаметкі на кніжках, напэўна,

будзе зьдзіўлены, як многа ўжо даўно знайдзеных «Амэрык» чакала
яшчэ Паўлюка на ягоным жыццёвым шляху...

...Каб адно гэты шлях не абарваўся так нечакана!..

* * *

*

Усе тыя ўдары, напесенныя праста адзін за адным, надоўга
прыглушилі Паўлюка... Загаіць іх павінна была Гомельшчына, куды
ён паехаў працаўцаў... Каля двух год мы ня толькі ня бачылі
Паўлюка, але й зусім бадай ня чулі ягонага голасу ў пазіі. Прымоўк
«буйны вецер»...

Затое якая радасная была сустрэча пасыля гэтак доўгага
разлукі! Памятаю, як ціпер, той дзень, калі мы, ужо выпускнікі
Белпэдтэхнікуму, рыхтавалі нешта да гэтага свайго выпуску ў пакой
прафкаму, добра знаёмым не аднаму пакаленіню тэхнікумаў, і калі
за дзывярыма пачуўся гэты даўно пачуты голас, калі, гамонячы й
рагочучы, як заўсёды, увайшоў Паўлюк. «Я от бо й гляджу», – і
адразу стаў расказваць нешта съмешнае, што пасынеў ужо пачуць ад
нашага славутага тэхнікумаўскага анэкдатыста дзядзькі Лабанка.

Зь якою надзеяю ўсе глядзелі тады на Паўлюка! Якою бураю
воплескаў сустракалі ягоныя першыя выступлены!

І тым больш было крыйдна, што гэтыя-ж першыя
выступлены і нават самае першае зь іх на нашым выпускным вечары
не маглі апраўдаць гэтых надзеяў... Тая-ж прыглушанасць, а за ёю
перапевы ранейшага, тыя-ж перайманыні, наагул, тварэннне як-бы па
інэрцыі ў ранейшым кірунку расчароўвалі ўсіх...

А ўсе яны так і засталіся харектэрнымі для ўсяго таго этапу
Трусовай пазіі, якому давялося стацца апошнім яе этапам... Толькі
адзін твор гэтага этапу крышку ажыўляе агульны непрыглядны
малюнак. Гэта паэма «Дзясяты падмурок», якая сталася асабліва
вядомай пасыля таго, як тав. Гамарнік на апошнім зьезьдзе КП(б)Б
назваў яе тон «сугучным настроем усяго партыйнага зьезду, усяе
КП(б)Б і ўсіх працоўных мас БССР».

Некаторыя казалі тады, што Паўлюк нават быў зафанабэрыйці
пасыля гэтага. Але праўду сказаць, дык некаторыя зь ягоных
таварышаў адчулі сябе дужа ўзынятымі – мо’ і таму, што ўбачылі
новую магчымасць пад шыльдаю адзінай арганізацыі прыкрыць
Трусовымі заслугамі свае ўласныя хістаныні й «грашкі». Усякія
крытычныя заўвагі што да паэмі гэтымі прымаліся праста як нейкае
кашчуства.

Праўда, сам Паўлюк глядзеў на справу крыху інакш. Мне ўспамінаецца такі цікавы факт, калі адзін з гэтых «радетелей», мабыць, зь яўнаю мётаю «напусьціць» Паўлюка на мяне, прыгадаў яму адну заўвагу наkont паасобных дэталяў паэмы, якую мне давялося выказаць неяк. Паўлюк аж зазлаваў: «От вазьму й выніраўлю, калі будзе ісьці ў зборніку». «Радетелю» прыйшлося стушавацца.

А заганы ў паэме, бяспрэчна, былі.

Гэта, перш-найперш, тая самая пераймальнасць, якая ня толькі ня зьменілася, а, наадварот, дайшла нават да пераймання Трусавых паэтычных аднагодкаў – П.Глебкі, М.Лужаніна. Вось першыя лініі прыклады гэтае пераймальнасці:

Зь Янкі Купалы:

*Бо ці-ж ёсьць на съвеце людзі
Без душы й сумлення,
Каб дарылі замест хлеба
Чэрствыя каменьні.*

Зь Якуба Коласа:

*Ўсталі хмары над зямлёю,
Грозныя, жывыя.
Долу косы апусьцілі,
Косы агнявыя.*

З Уладзімера Дубоўкі:

*Добры дзень, асьнежныя прасторы!
Добры дзень, сталіца хараства!
Скора ў бліску вечара, ой скора,
Празьвініць на вуліцах трамвай.*

Зь Міхася Чарота:

*Сылёзы... Кроў... Літтанье... Жудасьць...
І крыжы на ўсходзе.
...А над вогнішчам жахлівым
Сонца узыходзіць.*

Зь Пятра Глебкі:

*Праходзяць эпохі, змагаемся мы,
Дзясяты падмурак заклалі.*

З Максіма Лужаніна:

Дзесьці ў прасторах празьвінелі бомы,

*Дацьвілі пялёсткі неічае туті.
І, здаецца, зноўку еду я дадому
Пераведаіш родных, блізкіх, дарагіх.*

Але, побач з гэтым, паэма мела й безумоўныя вартасыці, ля якіх трэба хоць збольшага спыніцца, каб дарысаваць паэтычнае аблічча Паўлюка Труса.

Першае, з чым мы спатыкаемся ў паэмэ, – гэта тая-ж самая бязъмежная любасыць да Беларусі, якая, як мы бачылі, дасягнула свайго найвышэйшага пункту ў «Ветрах буйных»:

*Край легенд, крыжоў, магіл, курганаў,
Край туті – бальзам жывых крыніц...
Край смуглі – бляявых кос-туманаў,
Край палёў – краса шумлівых шіў...
Край балот, нізін, азёраў наскіх,
Край лясоў, маўклівых сосен-струн...*

*Край паэм, адвечных песень-казак –
Дарагая сэрцу Беларусь!*

Адышлі, гэтая любасыць не спыняеца тут на ўзроўні, дасягнутым у «Ветрах». Яна атрымоўвае сваё далейшае, зусім лягічнае для Паўлюковое паэзіі, раззвінцыё, атрымоўвае зусім новую форму:

*Край легенд, адвечных песень-казак,
Край паэм – бальзам жывых крыніц...
Край балот, туті, азёраў наскіх,
Край цішы і громаў навальніц.
Край лясоў – мінулых дзён паўстання,
Край нізін – прастораў дальніх шыр...
Край палёў... О край, калі-ж ты станеш
Краем фабрык дымных і машын?!*

Такім чынам, мы бачым, як любасыць да Беларусі пераастае ў тугу па індустрыялізаванай Беларусі, па Беларусі *фабрык дымных і машын*, канчатковая раскрываючы й самы зъмест гэтае любасыці, яскрава паказваючы нам, якую Беларусь так любіў усё жыцьцё Паўлюк.

І гэтая новая рыса – туга па індустрыйлізаванай Беларусі, – якую фактычна й падчыркваў тав. Гамарнік, становіць галоўную ідэялягічную вартасць пазмы, першую адзнаку набліжэння Паўлюка Труса ад ранейшай вясковасці, сялянскасці да пралетарскасці.

Але вартасці пазмы не абмяжоўваюцца тым, што Паўлюк выказаў у ёй жаданье ўбачыць любую Беларусь *краем фабрык дымных і машын*. Другая буйная вартасць яе палягае ў тым, што тут Паўлюк упершыню ўбачыў вобраз гэтае любое Беларусі ў сыватле кантраснасці, якая, як правільна адзначыў Адам Бабарэка ў сваім артыкуле «Узвышэнская пазія», «дыктуеца пралетарскім жыцьцяадчуваньнем і дачыненнем да съвету ў беларускіх нацыянальных формах прыймання яго», наколькі «гэтым вобразам дыялектычнага адзінства проілегласцей як віа трэба лепей выражаеца як псыхалігічная, так ідэялягічная й сацыялягічная існасць нашай эпохі, як эпохі пераходнай. Ен у сабе, як той фокус, кантрэтуе і адлюстроўвае працэс клясавага змагання».

Гэту кантраснасць зусім піцяжка заўажыць у пазме «Дзясяты падмурак». Так, апрача чиста псыхалігічных кантрастуў, якія могуць кінуцца ў вочы нават у вышэйпрыведзеных цытатах, але якія ўсё-ж не зьяўляюцца навіною ў Трусовай пазіі й могуць быць заўажанымі яшчэ ў першым зборніку,⁵ сама кампазіцыя пазмы вытрымана паводле ўзору кантраставага вобразу. Так, у васнове яе мы заўважаем дз'ве пары кантрастуў: уводную, так сказаць, пару – Беларусь мінуўшчыны й сучасная Беларусь – і галоўную, генэральную пару, на якой фактычна трymаеца самая моцная частка пазмы – Савецкая Беларусь і Захоцнія Беларусь. Нават самыя заключныя радкі пазмы падаюць і падчыркваюць гэты кантраст:

*Праходзяць эпохі – змагаемся мы,
Дзясяты падмурак заклалі.
А Нёман гамоніць, сядзіга шуміць,
І коцяцца грозныя хвалі.*

Праўда, у пазме мы яшчэ ня маём таго поўнага «зъліцця дзівьюх Беларусяў у вобраз кантрасту», якое ўважае за канечна патрэбнае адзін зь першых тэарэтыкаў кантраставага вобраза Язэп Пушча (гл. ягоны артыкул «За стыль эпохі»). Самы кантраст тут мае

⁵ Асабліва разьвіты гэты прыём у вадным з таксама апошніх твораў Труса – «Думы», які друкаваўся ў № 1 «Маладняка» сёлетніга году і які, дарэчы, падае разьлівныя прыклады пераймання з М.Горкага «Песня о соколе» й «Песнь о буревестнике».

яшчэ харктар больш мэханічнага процістаўлення, чымся дыялектычнага адзінства процілежнасцей. У разгортваныні яго больш знадворнага называння, абазначэння, як арганічнага выяўлення, выказвання больш павярхоунасці, як глыбінасці. Але ня трэба забывацца, што й тут мы маем яшчэ толькі набліжэнне – ізноў-ткі набліжэння да пралетарскасці, да пралетарскага кірунку ў паэзіі.

Гэткім чынам, паэма «Дзясяты падмурак» выражает сабою тое набліжэнне да пралетарскасці, якое немінуча павінна было надысьці ў Паўлюка пасля ягонага аддалення ад вёскі й вісковасці, што назіралася ў «Ветрах буйных».

Гэта запраўды падмурак, першы падмурак таго гмаху пралетарскае паэзіі, якім у далейшым і павінна была быць паэзія Паўлюка Труса.

* * *

Апошнім жыццёвым этапам, які мие давялося перабыць разам з Паўлюком, была вайсковая вышэйшая дапрызыўная падрыхтоўка, якую мы адбывалі, як студэнты БДУ, сёлета ўлетку.

Усе, хто жыў у казарме разам з Паўлюком, добра памятаюць, якім сумленным, акуратным, запраўдным чырвонаармейцам быў ён. А некаторыя нават любілі называць яго «службістам»...

І цяпер, калі прамільгне дзе-небудзь гэтае імя «Паўлюк Трус», у мяне заўсёды ўстае перад вачыма перш-найперш гэтая невялікая, але прысадзістая (той-жэ каржакаваты сельскі хлапец!) чырвонаармейская посташь, посташь запраўднага «радавога першага разыдзелу».

А прапускаючы ў памяці й другую, знаёмую зь вершаў, паэтычную посташь Паўлюка Труса й ставячы яе побач з гэтаю ягонай жыццёвой посташцю, якая чамусыці найбольш урэзалася ў памяць, адразу спыняешся, каб зафіксаваць абедзьве ў адным:

– Так, і ў паэзіі Паўлюк Трус так-жэ сумленна, акуратна, спраўна выконваў авалязкі радавога.

Ён яшчэ ня вёў пераду, ён яшчэ ня быў хоць якім-небудзь правадыром у літаратуры. Пакуль што ён менавіта належалаў да тых радавых, якія, аднак, сваім дружным, згуртаваным ударам забяспечваюць перамогу.

Гэтым я не хачу сказаць, што Паўлюк Трус быў пасрэднісцю. Пасрэднісць не забісьпечвае перамогі. Яе роля, самае

большае, — гэта — «ура», «ура» адзаду, за сынамі запраўдных байцоў, — запраўдных «радавых», «салдатаў»...

Яшчэ Вярглі сказаў быў: «Паэту ні людзі, ні богі, нават слуны не даруюць пасрэднасці!...

Але не пасрэднасцю, а менавіта «салдатам паэзіі» — так, як кажуць «салдаты рэвалюцыі» — быў Паўлюк Трус. На большае, прынамся, ён і не прэтэндаваў. Гэта пасрэднасць заўсёды пнеца адразу выскачыць у «лідэры».

Таму і агартае так крыўда за гэту зусім бясчасную страту, што бачыш, як малая пакуль яшчэ такіх сумленных «салдатаў» на службе ў беларускай пралетарскай паэзіі. Толькі пасрэднасць множыцца ў мільёнах экзэмпляраў...

І яшчэ большае, чым крыўда, апаноўвае ўсёй істотай тады, калі чуеш, як цынічна дзярэцца над съежаю яшчэ магілай гэтая пасрэднасць: «Ліха яго бяры, Паўлюк Трус намёр, яго заменяць тысячы Трусоў»...

Бо «салдаты паэзіі» не вярбуюцца так лёгка й проста якраз таму, што яны — «салдаты паэзіі».

Кожная-ж паэзія, якая-б яна там ні была, заўсёды застанеца адзінаю ў сваёй асаблівасці й непаўторнасці.

Такою-ж заўжды будзе й паэзія Паўлюка Труса.